

גן לאומי אשקלון

ברוכים הבאים!

- בגן לאומי אשקלון יש עולם עשיר ומגוון של ערכי טבע, מורשת ונוף. אנא הקפידו על הכללים הבאים:
- אין לפגוע בחי, בצומח ובדומם.
- התנועה מותרת בדרכים ובשבילים המסומנים בלבד.
- החניה מותרת במקומות המוסדרים בלבד.
- הביקור בגן מותר בשעות הפעילות בלבד.
- שמרו על הנקיון.
- הבערת אש מותרת במקומות המאושרים לכך בלבד.
- אין להשאיר אש וגחלים דולקות.
- הורים, השגיחו על ילדיכם!
- הרחצה מותרת רק בחוף המוכרז בנוכחות מציל.
- אין לטפס על מבנים ועל עתיקות ואין לפגוע בהם.
- אין להתקרב לשפת המצוק. היזהרו מפילה ומדרור אבנים.

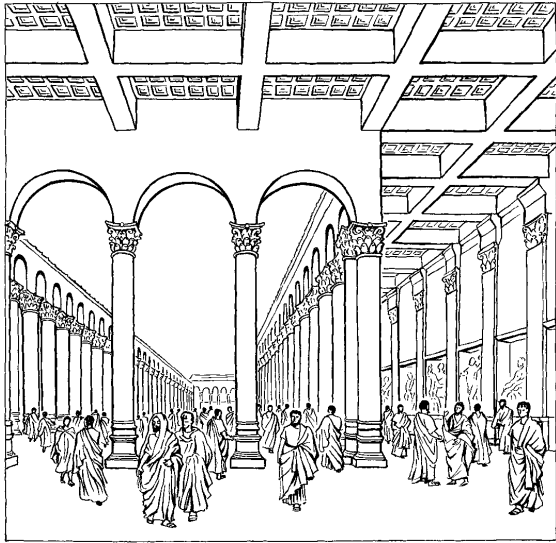
משתלם לצאת לטבע

רכשו עכשיו מינוי וטיילו חינום כל השנה בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים

בן אדם למקום
www.parks.org.il | *3639 | f

אתרים נוספים בקרבת מקום:

הצעת שחזור של הבסיליקה הרומית, המאה ה-3 לספ"ג

כתיבה: אביבית גרא ויעקב שקולניק; עריכה: יחיעם פדן; איורים: טניה סלוצקי-גורנשטיין; תצלומים: ארכיון רשות הטבע והגנים, ארכיון רשות העתיקות; הפקה: עדי גרינאום © רשות הטבע והגנים

www.parks.org.il | *3639 | f
גן לאומי אשקלון, טל': 08-6736444

ברוכים הבאים לגן לאומי אשקלון

גן לאומי אשקלון שוכן בדרום מישור החוף, על רכס הכורכר (אבן חול גירנית) המערבי, וכולל שטח חולות וחוף ים.

רשות הטבע והגנים מטפחת את הגן כאתר מורשת וטבע, וכמקום בילוי בחיק הטבע.

אשקלון הקדומה שוכנת על דרך הים העתיקה, שקישרה בין מצרים לסוריה, ולכן הייתה תחנת מסחר ימית ויבשתית חשובה.

שפע של מים מתוקים (כ-60 בארות בשטח הגן הלאומי), אקלים נוח וקרקע פורייה, העניקו לה עורף חקלאי מפותח. כל אלה ביחד הפכו את אשקלון לעיר חשובה, ששמרה על מעמדה במשך אלפי שנים.

"אשקלון היא עיר חשובה השוכנת לחוף ים. עצי השקמה גדלים בה בשפע ומצטיינים בגודלם... אשקלון היא עיר נהדרת... נעימה ובנויה בטוב טעם" (מתוך תיאורו של הגיאוגרף מוקרטי משנת 985 לסה"ג).

שרידי העיר לתקופותיה נמצאים בתחומי הגן הלאומי.

החפירות הראשונות באשקלון נערכו בשנים 1921-1922 על ידי פרופ' גרסטנג, שחשף את הבסיליקה הרומית. מאז שנת 1985 חופרת בתל אשקלון משלחת ארכיאולוגית בראשותו של פרופ' לורנס סטייגר מאוניברסיטת הרווארד.

שרידי הבסיליקה הרומית

תולדות אשקלון

מקור השם אשקלון הוא, כנראה, מהמילה "שקל" המציינת מידת משקל – שם הולם לעיר נמל ומסחר.

ממצאים מהתקופה הניאוליתית מעידים כי היישוב באשקלון החל לפני כ-10,000 שנה. עיר של ממש נוסדה באשקלון בתקופה הכנענית

התיכונה (2000-1550 לפני סה"ג). אורכה של העיר היה 1,100 מ' ורוחבה 600 מ' (שטחה היה כ-600 דונם) והיא הוקפה בסוללת ביצור ענקית הנראית גם היום.

תבליטי מרנפתח בכרנן שבמצרים, מלמדים אותנו שבתקופה הכנענית המאוחרת (1550-1200 לפני סה"ג) אשקלון הייתה עיר מבוצרת תחת שלטון מצרים. אך עד כה נחשפו בחפירות מעט ממצאים ולא התגלו שרידים של ביצורים מתקופה זו.

בתקופה הישראלית א' (1200-1000 לפני סה"ג) הייתה אשקלון אחת מחמש ערי הפלישתים. העיר נזכרת בקינת דוד על מותם של שאול ויהונתן:

"אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצות אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים." (שמואל ב א, 20).

אשקלון קשורה גם למעלליו של שמשון הגיבור, שהיכה כאן שלושים פלישתים וגזל את בגדיהם, כדי לשלם את שכר רעי אשתו, שפתרו את חידתו (שופטים יד).

בתקופה הישראלית ב' (1000-586 לפני סה"ג) המשיכה להתקיים באשקלון עיר פלישתית, וניתן ללמוד מתוך המקרא וממקורות כתובים אחרים, כי העיר מילאה תפקיד במאבק נגד ממלכת אשור; צדקא, שליט אשקלון, הצטרף למרד של חזקיהו מלך יהודה בשנת 100 לפני סה"ג. בתגובה למרד עלה סנחריב, מלך אשור, על אשקלון והחליף את צדקא בשליט מטעמו. המלך הבבלי נבוכדנאצר הגיע לאשקלון בשנת 604 לפני סה"ג, הגלה את אגא, מלכה הפלישתית של אשקלון והרס את העיר.

הממצאים שהתגלו בחפירות בתל אשקלון מאמתים את העובדה כי אשקלון הייתה עיר פלישתית, קטנה בגודלה מהעיר הכנענית שקדמה לה.

בתקופה הפרסית (586-332 לפני סה"ג) שגשגה אשקלון כעיר מסחר, בחסותה של עיר הנמל צור (עיר בלבנון של ימינו). הממצאים שנחשפו בחפירות מעידים כי הפיניקים ישבו בעיר; בחלק הדרום-מערבי של הגן הלאומי התגלה בית קברות ובו כאלף קברי כלבים. היה זה מנהג של הפיניקים, שכנראה האמינו כי בקבורת הכלבים יש סגולה לריפוי. בתקופה ההלניסטית (332-37 לפני סה"ג) הייתה אשקלון לעיר עצמאית והיא נותרה עצמאית גם כאשר נשלטה בידי החשמונאים. מעידים על כך מטבעות העיר שהתגלו בחפירות.

בתקופה הרומית (37 לפני סה"ג – 324 לסה"ג) הגיעה אשקלון לשיא פריחתה והייתה מרכז מסחרי אזורי. אורכה של העיר היה 1,100 מ' ורוחבה 600 מ' (שטחה היה כ-600 דונם). חומת העיר נבנתה בתקופה הרומית המאוחרת על גבי הסוללה הקדומה (מהתקופה הכנענית התיכונה), והעיר נותרה במתכונת זו גם בתקופות מאוחרות יותר. מסביב לעיר היו כפרים ובתי חווה, שבהם גידלו דגנים, תמרים, גפנים וירקות. זן מיוחד של בצל ' 'סקליון' ' נושא עד היום את שמה של אשקלון.

בתקופה הביזאנטית (324-638 לסה"ג) הייתה אשקלון מרכז מסחרי של יין משובח, אותו שיווקה דרך הנמל שלה לארצות אירופה.

תיאור חלקי של אשקלון בתקופה הביזאנטית נמצא במפת מידיא (פסיפס מהמאה ה-6 לסה"ג שנמצא במידבא, בעבר הירדן המזרחי), ובו נראה חלקה הצפון-מזרחי של אשקלון: שער ירושלים ושני מגדלים לצדו, רחבה, מבנה ציבורי ושני הרחובות הראשיים מצטלבים (רחוב האורך = קרדו; ורחוב הרוחב = דקומונוס).

היהודים באשקלון

ידוע, כי קהילה יהודית ישבה באשקלון כמה עשרות שנים לפני המרד הגדול ברומאים (66-71 לסה"ג). לפי תיאורו של יוספוס פלביוס נרצחו באשקלון בזמן המרד הגדול 2,500 יהודים.

לא ברור מתי התחדשה התיישבות היהודים באשקלון, ולפי הממצאים נראה כי בתקופה הביזאנטית, בין המאות 4-7 לסה"ג התקיימה קהילה יהודית בעיר. מבין הממצאים המצביעים על יישוב יהודי באשקלון נציין: שתי כתובות הקדשה של בית כנסת ' האחת על עמוד אבן והשנייה על סורג אבן. כמו כן נמצא סורג אבן מבית כנסת ללא כתובת ועליו חקוקים מנורת שבעת קנים, שופר ולולב; שתי כתובות נוספות שמקורן כנראה במבנה בית הכנסת – כתובת שבה רשימת כ"ד משמרות הכהנים וכתובת הקדשה בארמית; בסיס של עמוד שיש, שמקורו בבית כנסת מהמאה ה-4 לסה"ג, שעליו חקוקים מנורת שבעת הקנים, שופר ואתרוג. לא ניתן לראות דבר משרידי אלה בשטח הגן הלאומי.

סורג אבן עם תיאור מנורת שבעת הקנים, שופר ולולב - שריד מבית כנסת שהיה באשקלון

המוסלמים כבשו את אשקלון במאה ה-7 לסה"ג. החל מסוף המאה ה-11 הם ייחסו לה מעמד מיוחד בגלל מבנה זיכרון (משהד), שבו נשמר, על פי המסורת, ראשו של חוסיין בן עלי, בנו של מוחמד (גופו של חוסיין בן עלי קבור בכרבלא בעיראק).

לאשקלון המוסלמית היה מעמד חשוב בהיותה העיר המבוצרת הראשונה בכניסה ממצרים לארץ-ישראל. אשקלון הגיעה לשיא ביצורה באמצע המאה ה-12 לסה"ג, עת ביצרו השליטים המוסלמים (מהשושלת הפאטימית) את העיר בחומה אדירה. חומה זו נהרסה

כנענית תיכונה (א)	כנענית תיכונה (ב)	כנענית מאוחרת	ישראלית	פרסית	הלניסטית	רומאית	ביזאנטית	מוסלמית קדומה	צלבנית	מוסלמית מאוחרת	עות'מאנית
2000-2200	1550-2000	1200-1550	586-1200	332-586	37-332	37 לפני סה"ג-324 לסה"ג	638-324	1099-638	1291-1099	1516-1291	1917-1516

חלקית על ידי המצביא המוסלמי צלאח א-דין, שהחריב את העיר כדי שלא תיפול בידי אויביו. אך אשקלון חוזקה ובחלקה נבנתה מחדש על ידי המנהיגים הצלבנים ריצ'ארד לב הארי בשנת 1192 לסה"נ וריצ'ארד מקורנוול בשנת 1241 לסה"נ, ושרידיה נראים עד היום.

אשקלון המוסלמית החזיקה מעמד מול הצלבנים 54 שנה, אולם בשנת 1153 לסה"נ כבשו הצלבנים את העיר. אך בשנת 1187 לסה"נ, לאחר התבוסה של הצלבנים למוסלמים בקרב קרני חיטין, נאלצו הצלבנים שיטבו באשקלון להיכנע לצלאח א-דין לאחר מצור בן שבועיים. לאחר קרב ארסוף (אפולוניה), שהתקיים בשנת 1191 לסה"נ, התקרב צבאו של ריצ'רד לב הארי אל אשקלון וצלאח א-דין, שלא רצה שאשקלון תיפול בידי אויביו כעיר מבוצרת אלא שיצטרכו לבנות את ביצוריה מחדש, החליט לפגוע בחומותיה. הצלבנים השתלטו על העיר ושיקמו את ביצוריה, אך צלאח א-דין פגע בהן שוב. מאז עמדה העיר נטושה עד שנת 1421 לסה"נ, עת שיקם את החומות ריצ'ארד מקורנוול, אחיו של מלך אנגליה. בשנת 1247 לסה"נ כבש את אשקלון השליט האיובי (המוסלמי) אל מלך א-צלאח איוב, ובשנת 1270 לסה"נ הרס הסולטאן הממלוכי בייברס את אשקלון ומאז לא קמה עוד.

"...באשקלון מונומנטים קדומים רבים... אשקלון נמצאת במקום נישא מעל פני הים... תושביה שותים מי בורות המצטיינים בטיבם.

כיום העיר חרבה ואין בה תושבים."

(מתוך תיאורו של אבן אלפידא משנת 1321).

בסביבות אשקלון (ממזרח לגן הלאומי) הוקמה בתקופה הממלוכית (התקופה המוסלמית המאוחרת 1260-1516 לסה"נ) העיירה מג'דל. רבים מבתי העיירה נבנו מאבני אשקלון העתיקה. מאוחר יותר, בתקופה העות'מאנית (1517-1916), הפך השליט המצרי מוחמד עלי (ששלט בארץ ישראל בשנים 1831-1840) את מג'דל למרכז אריגה סמוך לאשקלון העתיקה (סמוך לגן הלאומי מצד מזרח) שכן הכפר הערבי ג'ורה, ולידו הקימו הבריטים תחנת משמר חופים במטרה למנוע את הגעתם של מעפילים יהודים לבתי חוקיים.

ביום 15 במאי 1948 פלש הצבא המצרי למדינת ישראל והתקדם לאורך החוף. אל מג'דל הגיע הכוח המצרי ביום 24 במאי 1948 והקים בה בסיס גדול. המצרים ישבו במקום עד יום 5 בנובמבר 1948, ונסוגו מהמקום לאחר שחטיבת "יפתח" ניתקה את אשקלון מכביש החוף. לאחר מכן נכנעו תושבי מג'דל הערבים בפני כוחות צה"ל, ובסוף עזבה בדצמבר 1949.

מאז התפתחה אשקלון העברית וכיום היא מונה כ-120 אלף תושבים.

אתרי הגן הלאומי

מסלול סיור ארוך, משולב ברכב וברגל (כשעתיים):

אחרי הקופה בכניסה לגן הלאומי נפנה מערבה עד חניון השער הכנעני – תצפית על השער הכנעני ותל אשקלון – תצפית על הים – חזרה לחניון השער הכנעני – נסיעה קצרה אל חניון הבסיליקה – הבסיליקה והאולם העגול למחצה – באר אנטיליה – שרידי כנסיית סנטה מריה וירידיס – תצפית על חומת העיר המוסלמית והצלבנית – נסיעה אל חוף הים והנמל הקדום (חניון הסלע).

מסלולים קצרים ברגל (כשעה):

- הבסיליקה הרומית והאולם העגול למחצה – באר אנטיליה – כנסיית סנטה מריה וירידיס – תצפית על חומת העיר המוסלמית והצלבנית.
- שביל המצוק שמעל הים – מחניון השער הכנעני ועד חניון הסלע.
- שביל החומה – משרידי כנסיית סנטה מריה וירידיס לאורך שרידי חומת העיר ועד קצה החומה בצד הים.

תל אשקלון

בתקופה הכנענית התיכונה הייתה אשקלון עיר נמל מרכזית, שתושביה עסקו בחקלאות וייצאו לארצות הים התיכון: יין, שמן זית, כופר (חינה), צאן ובקר. מולנו נראים: **הסוללה של העיר הכנענית** – סוללת עפר אדירה, שעליה נישאה חומה שתחמה את היישוב מהתקופה הכנענית התיכונה (2000-1550 לפני סה"נ). אורך הסוללה היה כ-2,200 מ' וגובהה 15 מ'.

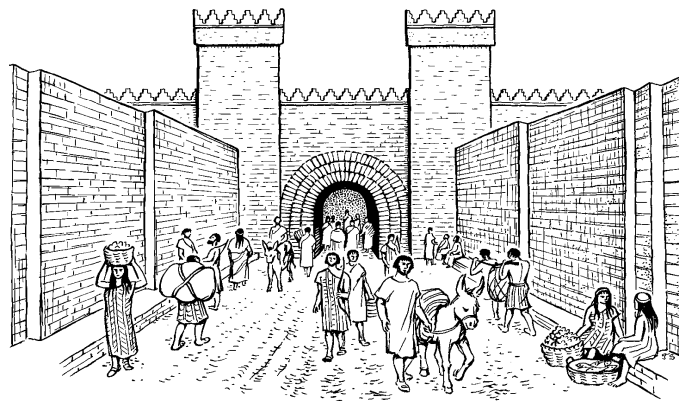
שער העיר הכנענית – בתל אשקלון נחשף השער המקושת הקדום ביותר בעולם. השער נבנה בסביבות שנת 1850 לפני סה"נ (התקופה הכנענית התיכונה). הבאים לאשקלון נכנסו לעיר דרך השער המקושת, שיצר מסדרון מקומר. ביצורי אשקלון הכנענית כללו סוללה, חומה, חפיר ושער.

שריד חשוב אשר אינו נראה היום בבירור הוא **מקדש העיר הכנענית**. מוחף לשער, במורד לים, נחשף מקדש קטן שבו התגלה פסלון בדמות עגל. הפסלון, שגובהו 10.5 ס"מ, התגלה בתוך תיבת חרט, והוא עשוי ברונזה ומצופה בכסף. דמות העגל מסמלת את האל הכנעני בעל, ונראה כי המקדש שימש את אנשי העיר כמקום סגידה לאל זה. הפסלון מוצג כיום במוזיאון ישראל בירושלים והעתק שלו מוצג במוזיאון אשקלון. הנמל הקדום שהיה כאן לא נחשף והשערת החוקרים היא כי המקדש לאל בעל היא על הדרך המובילה לנמל; כך יכלו היורדים אל הספינות או העולים מהן לחוף להתפלל או להודות לאל בעבור הצלחת מסעם.

הבסיליקה הרומית

יש להחנות את הרכב במגרש החניה המרכזי (חניון הבסיליקה) ולסייר בין השרידיים ברגל.

במרכז הגן הלאומי נמצאים שרידים של מבנה עמודים מהתקופה הרומית (המאה ה-3 לסה"נ). זו הייתה הבסיליקה של העיר – חצר מוקפת טורי עמודים ואגפים מכל צד, שקירותיה ורצפתה נבנו משיש. אורך הבסיליקה 110 מ' ורוחבה כ-35 מ'. במבנה זה התנהלו החיים הציבוריים של העיר: כאן נפגשו אזרחי העיר לרגל עסקיהם ומטעמים חברתיים, וכאן התקיימו הופעות, תרגילי צבא וטקסים דתיים.

הצעת שחזור של שער העיר הכנענית

מדרום לבסיליקה היה אולם עגול למחצה בעל שורות מושבים, ששימש אולי כמקום ההתכנסות של מועצת העיר ובית המשפט (בולטריון).

פסלי הבסיליקה שהתגלו בחפירות הם פסלי שיש שעיתרו את הכניסה לאולם העגול-למחצה. הפסלים נמצאים בתצוגה בתוך האולם העגול-למחצה:

באר אנטיליה נוספת (ולידה שלט הסבר) נמצאת בשטח הדרומי של חניון הים (בכיוון הירידה לחוף הים).

אל הכנסייה ואל חומת אשקלון, שנמצאים בצד המזרחי של הגן הלאומי, ניתן להגיע ברכב או ברגל.

הכנסייה סנטה מריה וירידיס

בצמוד לחומה (בצד המזרחי של הגן הלאומי) נראים שרידי הכנסייה סנטה מריה וירידיס, שנבנתה בתקופה הביזאנטית במאה ה-5 לסה"נ.

הכנסייה הייתה בשימוש בחלק מהתקופה המוסלמית הקדומה (638-1099 לסה"נ), עד שנהרסה על-ידי המון זועם של מוסלמים ויהודים בשנת 839 לסה"נ. היא עמדה בחורבנה עד ששוקמה על ידי הצלבנים לאחר שנת 1153 לסה"נ.

במקור נבנתה הכנסייה כבסיליקה והיו בה שישה עמודי גרניט שתמכו ביציע ובגג משופע. בתקופה הצלבנית שונה המבנה והיו בו ארבעה עמודים ותקרה מקושתת. על הקירות נמצאו שרידים של ציורי קיר, שבהם נראים ארבעה קדושים האוחזים בידיהם מגילות כתובות ביוונית.

חומת אשקלון

חומת אשקלון נראית בצד המזרחי ובצד הדרומי של הגן הלאומי.

החומה הנראית היום היא חומת העיר המוסלמית. היא נבנתה על ידי המוסלמים הפאטימיים באמצע המאה ה-12 לסה"נ כמתחם מבוצר מול איום הצלבנים. החומה נבנתה על גבי סוללה עצומה (כפי שנבנתה לפנייה החומה של העיר הרומית והביזאנטית).

לאחר שכבשו הצלבנים את העיר הם חיזקו את החומה ואף בנו חלק ממנה מחדש, כפי שעשו גם לגבי מבנים אחרים בעיר, והקימו מצודה בצד הדרום-מערבי של העיר.

בחומה ארבעה שערים (אשר היו כבר בעיר הביזאנטית), המכונים על פי כיווניהם: שער הים, שער עזה, שער ירושלים ושער יפו.

חוף הים והנמל הקדום

חוף הים והנמל הקדום נמצאים בצד הדרום-מערבי של הגן הלאומי, מתחת לחניון הסלע.

לאורך החוף נראים קטעים מחומת העיר המוסלמית (הפאטימית) והצלבנית. בחומה משולבים עמודי שיש של העיר הרומית, בהם השתמשו בתקופות מאוחרות יותר לחיזוק החומה. לאור המחקר האחרון נראה כי הנמל הקדום של אשקלון לא היה בנוי. כלומר: כלי השיט עגנו בים במרחק כמה מאות מטרים מן החוף, תוך שהם נעזרים בשרטונות כורכר ובמחשופי סלע תת-ימיים לשיפור אחיזת העוגנים. העברת הסחורות והימאים התבצעה באמצעות סירות קטנות ששטו בין החוף לים, אך על מנת להעביר את כלי השיט לחוף לצורך תיקונים ואפסון השתמשו במתקני הרמה ומשטחי החלקה ניידים.

הצומח

גן לאומי אשקלון שוכן על גבי רכס הכורכר המערבי, שבנוי מחול, אדמת חמרה וקרקעות סחף. בחלק הדרומי של הגן הלאומי ישנן דיונות חול. קרוב לפני השטח מצויים מי-תהום מתוקים. האקלים באזור זה הוא ים-תיכוני וכמותה משקעים השנתית הממוצעת בו מגיעה ל-473 מ"מ.

הצומח הטבעי הראשוני באשקלון ובסביבתה היה זית ארופאי, אלת המסטיק, אלה ארצישראלית, מלוח קיפח, שיזף מצוי, רותם המדבר ושיטה סלילנית. צומח זה הושמד במהלך ההיסטוריה בשל תהליכי ההתיישבות באזור. בתל אשקלון נמצאו שרידים של צמחי מאכל: גפן היין, זית, חרוב, רימון, שקד, תאנה, חיטה ושעורה.

הצומח הטבעי האופייני באשקלון ובסביבתה כיום הוא רותם המדבר, שיזף מצוי, אשל, אטד החוף ולענה חד-זרעית. בשטח הגן הלאומי נראים גם עצי שקמה, שיטה מלבינה ושיטה מכחילה.

במצוק שמעל הים נראים הצמחים אטד החוף ומלוח קיפח, המותאמים לתנאי הרוח, לרטס המלוח של מי הים, לאדמת החמרה ולחול.

פסל ניקה – אלת הניצחון הרומית בעלת כנפיים וזר בידה, ניצבת על כדור הארץ הנישא על כתפי אטלס. פסל נוסף של האלה ניקה ובידה ענף תמר.

פסל איסיס – אלה מצרית המופיעה כאן בדמות טיכה אלת המזל של העיר, על ראשה כתר והיא אוחזת בידה כהן של האל המצרי סרפיס.

באר אנטיליה

באר אנטיליה נמצאת מצפון לבסיליקה (מעבר לכביש).

באר אנטיליה היא מתקן להעלאת מים מבאר, שהיה מונע על ידי בהמה (גמל או

חמור). הבהמה הניעה קורה אנכית שאליה היו מחוברים גלגלי שיניים, שסובבו שרשרת אנכית. אל השרשרת היו מחוברים כדי חרט או תיבות עץ, אשר העלו את המים מהבאר. המים הועברו דרך מרזב לתוך ברכה וממנה זרמו בתעלות השקיה (שלא שרדו) אל החלקות החקלאיות.

באר זו ובארות נוספות שימשו את החקלאים של הכפר הערבי ג'ורה ששכן במקום (מצדו המזרחי של הגן הלאומי) בתקופה העות'מאנית. באר זו עברה תהליך שימור חלקי.

פסל איסיס-אלה מצרית